

RIMSKI ZID OD RIJEKE DO PREZIDA.

U starijim i novijim knjigama mnogo se spominje neki zid, kojega se ostaci i tragovi protežu od juga k sjeveru od grada Rijeke (Fiume) pri moru sve do Prezida na međi hrvatsko-kranjskoj. Općenito se tvrdi, da taj starinski zid potječe još od Rimljana; neki kažu, da je podignut za obranu Italije od provala barbarskih naroda, drugi ga opet drže za među dvijuh oblasti ili država. Da ogleđamo redom sve podatke o tom zanimljivom zidu.

Prvi se bavi rečenim zidom J. W. Valvasor u svom djelu „Die Ehre des Herzogthums Krain. Nürnberg 1689. U četvrtoj svesci svoga djela govori Valvasor na str. 98. i dalje o gradu Rijeci i njegovim starinama, pače pridaje i suvremenu sliku toga grada. Na toj slici prikazani su i ostaci prastaroga zida (rudera muri antiquissimi), kako se nižu uz desni brijeg Rječine (Fiumare) od gornjega grada Rijeke prema brdu Kalvariji, a odanle dalje uzbrdice k sjeveru prema Grobniku. U samom tekstu govori Valvasor o tom zidu ovako: „ wiewol die wenigsten Anzeigungen solches ihres Altherthums (grada Rijeke) annoch daselbst übrig geblieben sind, unter welche wir bloss einig und allein einer schon gantz zerfallenen uralten, doch dick und starcken Mauren zu zehlen haben, welche wir auch in einem besondren Abriss hier mit beigefüget. Diese Maur hat sich vor gar langen Zeiten von dem Meer aus über das hohe steinigte Gebirge auf viel Meilweges erstrecket, wie man dann einige übergebliebene Stücke derselben sehr weit in Türekey hinein hin und wieder (massen ich solches selbst gesehen habe) findet. Und vermeynen Ihrer viele, dass diese Maur hiebevör eine Grentz-Scheidung zweyer mächtiger Königreiche gewesen sey. Wiewol Andere glauben, Keyser Octavianus habe solche verfertigen lassen, damit denen Einwohnern in Dalmatien die Herüberkunfft verwehret würde.“

Drugi se bavi tim starinskim zidom grof Alojzije Ferdinand Marsigli (Marsili), predsjednik austrijske komisije, koja je nakon mira u Karlovcima (1699) imala odrediti nove međaše prema turskoj carevini. Umni grof proučavao je tada i zemlje, u kojima se je bavio, a rezultat njegovih studija je monumentalno djelo: Danubius pannonicus — mysiacus, observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus ab Aloysio Ferd. com. Marsili, socio regiarum societatum Parisiensis, Londinensis, Monspe-liensis. Hagae Comitum & Amstelodami, 1726. U drugom tomu svoga djela, gdje se bavi poglavito rimskim starinama u Podunavlju, pripovijeda Marsili na strani 75., kako je boraveći u Lici i Krbavi razabrao, da je istina, „prope Flumen exstare non solum vestigia muri a mari od Montes protensi, sed insuper

Portam integram e silicibus vetustatem passis, sed forma et magnitudine sua nequaquam laesis;“ pak je stoga odlučio potražiti na Rijeci vješta muža, koji bi ga o svemu tomu obavijestio. Obratio se je zaista na carskoga savjetnika Klaudija Marburga (de Marburgh), koji mu je 30. listopada 1700 u talijanskom jeziku poslao zatraženu relaciju. Marsili je talijansko pismo preveo na latinski jezik, te ga na strani 75—77 svoga djela objelodanio. O starom rimskom zidu piše ondje Klaudije Marburg ovo:

„Muri huius principium est in Mari ad meridiem, quasi bis centum passibus arenâ tegitur, et ipso Mari a me quadraginta abhinc annis descripto, deinde porrectus per lineam rectam prope Fortalitium Sokol protenditur, sub Urbe nulla detegens sui vestigia, et tendens versus Collem Sanctae Catharinae resumit adscendentiam Versusae capax altitudine suâ hominem tegere, et obex fieri cuivis equitatu, latus supra duos pedes, adeoque bituminatus, ut magis calx, quam lapis ipse obdurescat. Sequitur Murus modo altior, modo depressior dirutus, aut adhibitus in fulcimen aliorum Aedificiorum ruralium, usque ad Studenam villam Fratrum de Ordine Divi Augustini Heremitarum Fluminis, et praeteregreiens Sylvam Terstenik, producit ad montem Prisek, Bazuam et alios, nec eius finis dignosci potest. Prodit in Murlachiam, nec quo inde perveniat veritatem e Libris eruere potui, nec oculis inquirere, quamvis ipse usque ad hos terminos de anno 1662 in formâ commissari eius Iconographiam effinixerim.“

Riječki patricij Klaudije Marburg, koji se je do četrdeset godina bavio proučavanjem svoga zavičaja, umije nam više kazati o starom zidu, nego Valvasor. Marburg veli, da zid počinje u samom moru, gdje ga na 200 koraka pokriva more i morski pijesak, zatim se ravnim pravcem prostire kraj tvrđinje (kule) Sokol, onda se uzpinje na brdo sv. Katarine, odanle pak sve do sela Studene, koje pripada riječkim Augustincima. Poslije toga prolazi kraj šume Trstenik, te se uzpinje na brdo Prisek, na Bačvu, i na druga brda, tako da mu se konac razabrati ne može. Za bolje razumijevanje Marburgova opisa treba spomenuti, da je tvrđinja Sokol u ono vrijeme bila kula na jugoistočnom uglu zida, koji je tada pasao grad Rijeku;¹ brdo sv. Katarine poznato je i danas, te se uzdiže na sjeveru Rijeke. Selo Studena nalazi se u susjednoj Istri nedaleko od izvora Rječine, a šuma Trstenik zajedno s brdom Trstenik (1243 met.) prostire se na sjeveru Grobničkoga polja baš na samoj međi istarsko-hrvatskoj. Brdo Prisek nije nam danas poznato, a brdo Bačva (1454 met) uzdiže se na sjeveroistoku Trstenika blizu tromede hrvatske, istarske i kranjske. Vidi se dakle, da je

¹ Ivan Pieroni (1639) u svojoj relaciji o gradu Rijeci piše o kuli Sokolu: „Il posto E. è una torre tonda su l'angolo della marina, circa al quale non hà notato cosa particolare se non che quando si douessi fortificare la città in tal luogo si ricerca un buon baluardo, perche è posto molto principale, si chiama Socol.“ (E. Laszovski, Izvještaji Ivana

Pieronija, Starine XXIX. p. 29). O položaju tvrđinje Sokol u današnjoj Rijeci piše Kobler G.: „La fortezza Sokol sorgeva sullo spazio, ove in oggi dalla via del Corso presso la casa Jurmann si passa nella via del Fosso. Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, II. p. 39.

Marburg poznao priličan komad rimskoga zida, naime sve ono od ušća Rječine na jugu pak do tromede na sjeveru.

Opis Marburgov dopunjuje kasnije znameniti putnik B. Hacquet. U svojem djelu: „Physikalisch-politische Reise aus den Dinarischen durch die Julischen, Carnischen, Rhätischen in die Norischen Alpen im Jahre 1781 und 1783 unternommen (2 Theile, Leipzig 1785.) pripovijeda Hacquet u prvoj svesci na str. 55–56 ovo: In der Mitte des Berges (Snježnik, Platek) fand ich ein Blockhaus mit einem Commando, wider die Räuber gestellt. Da ich nun einige Stunden tiefer kam, erreichte ich ein kleines Dorf, welches Persid (Prezid), oder so viel, als bey der Mauer heisst; als ich mich umsah, warum es diesen Namen führte, so fand ich noch die Überbleibsel einer dicken Mauer, welche zwar schon meistens unter der Erde liegt, aber doch die ganze hier im hohen Gebirge vorfindige Enge zuschliesst. Nach alten Urkunden weiss man, dass sie hier von den Römern gegen die Illirier aufgeführt worden, um sich den Einfällen zu widersetzen.“

Opise pisaca 17. i 18. stoljeća dopunjuju neki najnoviji spisatelji o onim krajevima. D. Hirc govori o rečenom zidu u dva svoja djela. U knjizi „Hrvatsko primorje“ piše na strani 34. ovako: „Na Rijeci vide se i sada u ulici iza gradskoga tornja ostanci vratâ, koja mnogi drži za slavoluk cara Klaudija II. Još su u okolini i ostanci ogromna zida, što se je od Rijeke vukao uzduž Rječine na Lopaču, odavle na Jelenje (gdje mu se i danas ostanci vide), pak se onda spuštao k ovom mjestu, protežući se dalje prema Klani, odkuda skreće u Kranjsku sve do Nanosa. Na Grobničkom polju, a nedaleko od Podkilovca duboki je klanac Bukovo. Ovdje je taj zid još jedan metar visok i lijepo se vidi, kako se sa lijevoga vrha spušta i na desni prelazi.“ U drugoj knjizi svojoj s nadpisom „Gorski kotar“ dopunjuje D. Hirc na str. 123. svoj opis ovako: „I Prezid je Hacquet posjetio, — zanimalo ga znati, odkuda mjestu ime; i tako razpitujući kraj, našao je još ostanke debeloga zida, koji je nekoč u gori zatvarao klanac. To su ostanci onoga zida, što se od Rijeke vukao uzduž Rječine na Jelenje, protežući se prema Klani u Istri, odkud je išao na Prezid, a odavle u Kranjsku do Nanosa. Pada naročito u oči u klancima, gudurama i ponikvama, a možda je tu i tamo imao i vrata, jer ima poviše Grobničkoga polja u planini jedno mjesto, koje i danas narod zove „Željezna vrata.“

Najizdašniji opis staroga zida sastavio je G. Kobler u talijanskom djelu svojem: *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume* (Fiume 1896). U prvom svezku na strani 25. imade posebno poglavlje „Il Vallo romano presso Fiume,“ gdje no pisac o starinskom zidu piše po prilici ovako:

„Penjući se iz Rijeke na Kalvariju vidjeti ćeš od druge kapelice prema gore s desne strane skalina u dugom nizu ostatke neke stare zidine, koja je debela 5', a slabo visoka. Sastoji za pravo od dva naposredna zida mortom građena, svaki je debeo oko 1½', a sredina između njih zatrpana je kamenjem (većim i manjim) bez morta.“

„Iza tri križa, od vrška Kalvarije, nastavlja se zidina prema kolnomu putu sv. Luke, te se je u ovom odsjeku oko godine 1848. vidjelo obilatijih tragova: visina od 10' i jedna mortom zidana pačetvorina, koja se je onda činila

kao temelj neke porušene kućarice. No tih obilatijih ostataka nestalo je sada, jer su ih seljaci upotrebili za gradnju svojih kuća.“

„Na rečenom kolnom putu viđevao se je tada duž ovoga zida podor neke male posvođene zgradice, kojoj je bio ulaz s nutarnje strane zidine, dok je opet prozor imala prema obronku, gdje joj je bila vanjska strana. Tako smještena zgradica možebiti da je bila zaklonište jedne straže (stražarnica).“

„Odavle se nastavljaju tragovi (zidine) prema sjeveru uz put, koji vodi do sv. Katarine, pak sve do vrška brijega, što no se uzdiže više tvornice papira. I u tom se je pravcu viđevalo oko godine 1848. dosta znatnih ostataka, (naime) komad zida visok oko 20', koji bi poslije porušen poradi potreba seljaka; pripovijeda se pače, da su u nekom blizom podzemlju našli starih oklopa, koje su onda prodali kao staro željezo.“

„S ovoga vrha pak do brda Lubanj nema tragova; poslije ukazuju se doduše opet tragovi, ali neznatni, od vrha Lubanj do Lopače i do same Rječine; iza toga vide se bolje sačuvani s one strane vode (Rječine) sve do sela Jelenja, gdje imade nekoliko kuća prislonjenih na tu zidinu.“

„Od Jelenja do sela Podkilovac na obronku brijega, što no se diže nad poljem (Grobničkim), koje je nekad bilo jezero, nalaze se samo fundamenti zidina u visini samoga polja, zatim dvije pačetvorine, nalike na onu na Kalvariji, koje su možebiti bile temelji za kule stražarnice.“

„Uzpinjući se dalje od Podkilovca na brdo vidi se komad slične zidine, visoke malo stopa. Tu je zidina prosječena stazom, te se stoga lijepo razpoznaje nutarnja konstrukcija njezina: zidovi s oba kraja, građeni cementom, a sredina izpunjena kamenjem. Što se nastavka zidine tiče, seljaci pripovijedaju, da joj se nalazi tragova između Siljevice i Trstenika uz liniju, koja dijeli gospoštiju grobničku od Kranjske.“

*

Koliko se iz svih starijih i novijih opisa može razabrati, stari rimski zid od Rijeke do Prezida prilično se sudara s današnjom političkom međom kraljevine Hrvatske (modruško-riječke županije) prema Istri i Kranjskoj. To potvrđuje nekako i jedna stara listina, u kojoj se potanko opisuju međe stare vinodolske župe prema zapadu i sjeverozapadu.

Rečena je listina, koju je tobože kralj Bela IV. god. 1260. izdao u Dobri knezovima Frankopanima, i kojom im potvrdio župu Vinodol i ustanovio njezine granice prema zapadu, nedvojbeno je patvorina, valjda iz XV. stoljeća, ali sam opis granica Vinodola odgovara istini. Isprava je jamačno i patvorena samo za to, da se faktično postojećim granicama podade neka posveta starine. A da su Frankopani u XV. stoljeću zaista držali današnji gorski kotar, svjedoči nam druga nesumljiva isprava od godine 1481., u kojoj se „Morawicza, Dehnycze (Delnice), Loqua, Brood, ... Verbowzko“ spominju uz Grobnik kao državina njihova.¹

¹ Tkalčić, Mon. civit. Zagrabiae, II. p. 406.

U pomenutoj dakle povelji, izdanoj tobože g. 1260., čitamo ovo: „Cuius (loci Vinodol) confinia ad Tramontanam, imprimis est fluvius et locus Rika in monte maris incipiendo; et nostra libera aqua Richina, usque ponticulum penes Prohovo (Grohovo). Trans aquam, prima meta est in uno lapide, in quo est littera A meta, et aqua sequitur libera. Quae aqua ex monte nostro Grobnicensi et confinio scaturit. Murus supra inchoatur in Jilievicheh (Ilovik?, Jelenje?), qui dicitur Prezum, murus in piscina ad Praputische, ex illa parte Terstenik. Locus autem Terstenik manet noster et integer. Ex Praputische ad Kupin kamen, a Kupin kamen ad Lisen kamen; a Lisen kamen ad bella vada (Bela voda?) in valle Papruthio. A valle paprutrio ad montem Berinschek, a monte Berinschek ad Gromache, a Gromache ad Brezidin (Prezid) Babinopolie (Babino polje, Babenfeld). Haec sunt vera confinia a monte maris usque Babinopolie.“¹

Međa dakle Vinodola prema zapadu sudara se od Rijeke do Trstenika gotovo posve sa starim zidom, kako ga opisuju stariji i noviji spisatelji; pače pri opisu granica vinodolskih spominje se u povelji dva put i sam zid (murus), jedan put kod Prezuma, a drugi put u ribnjaku pri Praputišću. Nema stoga gotovo ni najmanje sumnje, da se i dalja granica Vinodola od Trstenika do Prezida i Babinog polja podudara s pravcem staroga zida. Prema tomu tekao je stari zid od Trstenika k sjeveru najprije do Kupina kamena i Lisen kamena; onda k Beloj vodi (na karti austrijskoga generalnoga štopa na međi hrvatsko-kranjskoj); napokon je zid prolazio kraj ovih danas još poznatih točaka na granici hrvatsko-kranjskoj: Paprotna draga (782 m.), brdo Berinšek (1169 m.), i onda kraj nekakve gromače (Steinhaufen, Trümmerhaufen) između Babinog polja i Prezida. Prema svemu tomu možemo si svoriti ovu sliku staroga zida:

Stara zidina tekla je u glavnom uzduž današnje političke granice hrvatske kraljevine prema kotaru grada Rijeke, Istri i Kranjskoj. Zidina započinjala je u moru kod Rijeke, a svršavala je kod Prezida na sjeveru, te je po tom bila duga nekih 30 kilometara. Najprije je išla od mora do Jelenja uz desnu obalu Rječine, ondje je prelazila rijeku i tekla lijevom obalom njezinom nekako do izvora njezina; poslije je obilazila podnožje kranjskoga Snježnika i ostavljala današnju Hrvatsku negdje kod Prezida. Glavne točke, kraj kojih je zidina išla jesu ove: Jadransko more na desnom ušću Rječine, kula Sokol (danas Jurmanova kuća na uglu via del Corso i via del Fosso na Rijeci), brdo Kalvarija, brdo sv. Katarine, brdo Lubanj, Lopača, selo Jelenje, Podkilovac, klanac Bukovo, selo Studena (Klana), Željezna vrata, brdo Trstenik, brdo Prisjek (Prisjeka), brdo Bačva, današnja tromeđa hrvatsko-istarsko-kranjska, Kupin kamen, Lisen kamen, Paprotna draga, Bela voda, brdo Berinšek, i napokon Gromače između Babinog polja i Prezida.

Potanja mjesna istraživanja iznijet će na vidjelo, da li je ta stara zidina tekla suvislo, ili je bila isprekidana. Što se danas znade, bila je različite visine; najviša poznata visina iznosi 20'. Jamačno je u dolinama i klancima bila viša

¹ Kercselich B. A., De regnis Dalmatiae Croatiae Slavoniae notitiae praeliminares, p. 196.

nego li na teže pristupnim brdskim vrhuncima. Široka je bila do 5', te je za pravo bila sastavljena od dva paralelna zida, koji su bili široki po 1½'; šupljina između oba zida (2') bila je izpunjena nabacanim kamenjem. Na nekim mjestima stajale su tik do zida stražarnice, u koje bi se straže zaklanjale. O rasporedu stražarnica (malih kula) nema podataka; samo se znade, da im je tloris bio nalik na pačetvorinu.

*

Tko je tu staru zidinu gradio i kada?

Neima sumnje, da su tu staru zidinu podigli Rimljani. Jednakih i sličnih zidina imade još više u susjednoj Kranjskoj i Istri, a od svih je najpoznatija „Ajdovski zid“ (poganski zid) između Vrhnikе (Nauportus) i Logateca (Longaticum) u Kranjskoj, podignut za obranu rimske ceste, koja je vodila iz Emone (Ljubljane) u Aquileiu (Oglej) i u Italiju. Ajdovski zid proučili su potanko Anton von Premerstein i Simon Rutar, te su svoje rezultate priopćili u raspravi: *Römische Strassen und Befestigungen in Krain* (Wien 1899). Oni pišu o „Ajdovskom zidu“ na str. 13. ovako:

„Antikna zidina, koja je duga po prilici 10 km., i koje je fronta obrnuta bila prema Nauportu (Vrhniki), prikazuje se u svojim najbolje sačuvanim čestim kao 3 m. široki i 1 m. visoki kameni nasip; građena je od kamenja, koje je lomljeno na licu mjesta, i koje je ispunjeno cementnim vapnom iz okoliša i pijeskom, izvađenim iz Male Ljubljance. Na 45 mjesta hvataju se zidine traversama slični primeci, kojima su stranice duge nekih 6 m.; ti se primeci (prigradnje) nizu bez iznimke duž južne, dotično istočne fronte zidine, te bi — sudeći po udubinama u svakom primetku — mogli biti ostaci kula. Na početku zidine u šumi više Vrda stoji ugalna kula; 40—45 koraka dalje prema jugozapadu nalazi se druga, zatim dalje nekako u jednakom razmaku treća. Inače su kule udaljene jedna od druge u opće 110 do 150 koraka. Na duljim prugama nema međutim nikakvih kula; ali tu je zidina uslijed toga, što je tlo ili kultivirano ili se pretvorilo u krš, u tako lošem stanju, da joj se i pravac jedva raspoznati može. Niže Špikelja nađen bi željezni lanac; da se je našlo željeznih stvari, spominje Klun . . .“¹

Opis „Ajdovskoga zida“ gotovo se u svemu podudara s opisom našega zida od Rijeke do Prezida, te stoga nema nikakve sumnje, da su oba građena nekako u isto vrijeme, i od istoga naroda, naime od Rimljana. Svrha pako jednoga i drugoga zida, kao i drugih utvrda i zidova u Kranjskoj i jednom dijelu Istre bila je nedvojbeno ta, da brane i zaštićuju Italiju od provala barbarskih naroda budi iz Pannonije budi iz Dalmacije. „Ajdovski zid“ imao je braniti rimsku cestu iz Emone u Aquileiu, — a naš zid od Rijeke do Prezida imao je zadaću, da štiti cestu rimsku, koja je vodila iz Dalmacije kraj Senja

¹ U glavnom se slaže s ovim opisom A. Müllner, koji je kranjske zidove potanko proučio, u svojem članku „Der röm. Limes in

den italischen Grenzgebirgen,“ *Argo VIII* (1900) br. 11—12, *IX* (1901) br. 1—2.

(Senia), Novoga (Volcera), Crikvenice (Ad turres) i Trsata (Tarsatica), današnjom sjevernom Istrom (Tituli, Malum) u Trst (Tergeste) i onda u Oglej (Aquileia). Naš zid rastavljao je mjesta Tarsatica i Malum, a sama cesta ili možda koji ogranak njezin sjekao je zid na onom mjestu, koji se i danas još zove „Željezna vrata.“

Utvrde dakle na međi Pannonije i Dalmacije prema Italiji imale su u prvom redu zadaću, da štite potonju zemlju od navala barbarskih naroda. U mirno doba stajale su tu straže, koje su bdile oko javne sigurnosti i progonile hajduke. Čini se, da je prvi te zidove, kule i tvrđinje stao podizati car Augustus za rata pannonsko-dalmatinskoga godina 6—9 po Is. Kasnije biše u I. i II. stoljeću utvrde zanemarene; tek nakon provale Markomanna i Kvada god. 166. stali su Rimljani stare obnavljati i nove podizati. Po drugi put dao je stare zidine (τὸ . . . τείχος παλαιόν) popraviti usurpator Magnentius godine 351. Iza njega utvrđivao ih je god. 388. Andragathes, vojvoda usurpatora Maxima. Za daljih bojeva do pobjede cara Theodosija na rijeci Frigidu (6. rujna 394.) biše utvrde i zidine u tim krajevima od najveće česti razrušene, te se nijesu više ni popravljale. Za potonjih provala barbarskih naroda (Alarik sa zapadnim Gotima 403, Attila sa Hunima 452, Teodorik s istočnim Gotima 489) bili su zidovi i utvrde ne samo posve razvaljene, nego ih nije u opće nitko više ni branio.¹

*

Imade li tragova sličnim zidinama u ostaloj Hrvatskoj?

Čini se, da je još jedan zid bio između Senja i Karlobaga, a protezao se je od Jablanca na moru u nutarnju zemlju nekih 10 km. pravcem od zapada prema istoku. O tom zidu piše Cyjetko Vurster u Vjesniku hrv. društva n. s. IV. str. 231. ovako: „Ne manje zanimiv je opstanak druge građevine starinskoga porijekla u neposrednoj blizini Jablanca. Na prvom brežuljku, sjeverno od opisanoga, nalaze se ostanci staroga, 2—3 m. debeloga suhozida, koji se od vrha brežuljka uspinjućom se kosom proteže prema Velebitu i po njem, u koliko se odozdo vidjeti može, duljinom od kakovih 10 km. Ovaj zid osobito se dobro razabire, kad se polazi iz Jablanca na Rab, te se može pratiti okom do visine od kakovih 800 m., a neprekidan mu je pravac od zapada prema istoku. Prema kazivanju žitelja može se do Apatisanske kose i odavle do Kosinjske doline pratiti, prema čemu mogao bi prolaziti također u blizini onoga međašnoga kamena, otkrivenoga u Lomskoj dulibi. Držim, da u ovom zidu vidimo među onih dvajuh japodskih plemena (Ortoplini et Parentini), kojima međašnji kamen protumačište prošle godine . . .“

Predaja napokon spominje još jedan tobožnji rimski zid u današnjoj Slavoniji. Taj bi se zid nekako podudarao s granicom između gornje i doljne Pannonije (Pannonia superior et inferior), te je tobože tekao od Drave na sjeveru do Save na jugu. O njem piše dr. Pilar Đ. u raspravi „Podravina, Dja-

¹ Premierstein A. und Rutar Simon Römische Strassen und Befestigungen in Krain, pag. 15—17.

kovština i Dilj-gora (Rad jugoslav. akademije, XXXIII. pag. 49) ovako: „Isto tako spomena vrijedan je zid, koji od Drave kod Čadavice teče prema Požegi smijerom južnim 20° istočnim. Na mjestu, gdje je zid nekoč stojao, diže se zemlja, prem neorana, u spodobi niskoga naspā, u kojem je moći u svako vrijeme odlomaka opeke naći. Ljudi nalaze često rimskih novaca, a seljanin Stjepan Valent iz Čadavice pripovijedao mi je, da mu je otac iskopao zemljan ćup (lonac, grnac), koji je u misli, da novaca sadržaje, razbio, ali ne našao nego samih sićušnih kosti, što prilično govori za rimsku dobu. Narod priča o ovom zidu, da je tekao od Drave do Save, pak da su kod Čadavice bila željezna vrata, koja su za vremena turske čuvarije poharana i u baru bačena. Narod još uvijek pokazuje nekadanje mjesto tim vratima, kao i mjesto, gdje su bačena.“

Koliko se međutim razabira iz ovoga opisa Pilarova, čini se, da su tu najvjerojatnije ostaci stare rimske ceste, a ne zida za obranu. Možda je to komad neke ceste, koja je vodila iz pannonske Podravine u Posavinu?

V. Klaić.